

Prevajalci mimo anket

Področje prevajanja v Sloveniji ni sistemsko urejeno, saj poklic prevajalca ni reguliran, čeprav imamo že dobrih dvajset let tudi univerzitetni študij prevajalstva. Zato se s prevajanjem lahko ukvarjajo vsi, od ustrezno izobraženih in usposobljenih prevajalcev, do tistih, ki samo bolj ali manj dobro obvladajo kakšen tuji jezik. Koliko je v Sloveniji vseh, ki se s prevajanjem ukvarjajo, poklicno ali priložnostno, po avtorskih pogodbah ali drugače, ne vemo. Lahko pa nedvomno ugotovimo, da je prevajalcev veliko, veliko več, kot jih zajamejo ankete oziroma se jih na ankete odzove.

Število prevajalcev

Iz javno dostopnih društvenih in drugih spletnih imenikov ali iskalnikov po članih, ki izkazujejo skupaj približno 800 članov, težko sklepamo o dejanskem številu prevajalcev, saj jih večina sploh ni včlanjenih v različna strokovna društva ali združenja prevajalcev, po drugi strani pa je veliko takih, ki so včlanjeni v več društev hkrati. Razpoložljivi statistični podatki o registriranih pravnih in fizičnih osebah, ki opravljajo dejavnost prevajanja, tolmačenja in lektoriranja, nam žal tudi ne povedo dovolj, prav tako ne podatki o številu zapriseženih stalnih sodnih tolmačev v imeniku na spletnih straneh Ministrstva za pravosodje. Velik del sodnih tolmačev je namreč včlanjenih tudi v društva prevajalcev, enega ali več.

So pa presenetljivi podatki o številu članov skupin na socialnih omrežjih ali raznih spletnih skupin, ki jih družijo prevajanje. Facebook skupina Prevajalci, na pomoč! npr. šteje čez 8000 članov, Forum prevajalcev, ena starejših spletnih skupin za medsebojno pomoč prevajalcev v prevajalskih zagatah, pa ima dobrih 900 članov, kar je več kot vsa društva prevajalcev skupaj. Seveda se tudi med tema dvema skupinama članstvo prekriva, vendar je spet očitno, da je prevajalcev veliko več, kot jih je včlanjenih v društva prevajalcev. V zvezi s tem je zanimiv podatek ene od anket v pričujoči beli knjigi, da kar 84 % anketirancev meni, da bi se morali prevajalci povezovati, istočasno pa kar 66 % teh istih anketirancev ni v nobeni obliki povezovanja. O razlogih, zaradi katerih se prevajalci ne včlanjujejo v društva, bi morda tudi kazalo narediti raziskavo, zlasti med mlajšimi prevajalci, še posebej diplomanti prevajalstva, saj so po naših opažanjih prav ti v društvih zastopani v razmeroma majhnem številu.

Na tri ankete, ki so bile izvedene med prevajalci in so predstavljene v pričujoči beli knjigi, se je na posamezno anketo odzvalo od 120 do 140 prevajalcev, kar je npr. samo 8 % od 1686 registriranih pravnih in fizičnih oseb na AJPES-u, ki opravljajo dejavnost prevajanja, tolmačenja in lektoriranja, to pa še zdaleč ni število vseh, ki se z navedenimi dejavnostmi ukvarjajo. V vsakem primeru je odziv na ankete zelo skromen, zato se zastavlja vprašanje, kako reprezentativna je lahko tako majhna skupina anketirancev, kaj nam pravzaprav pove analiza dobljenih podatkov in v kolikšni meri, če sploh, jo lahko posplošujemo.

Izobrazba prevajalcev

Prevajalski trg je dejansko zelo raznolik. Ker za opravljanje poklica prevajalca ni predpisanih niti minimalnih pogojev, gre za zelo heterogeno skupino tako po izobrazbi in strokovni usposobljenosti za prevajanje kot po statusu. Kolikšen je delež ustrezno izobraženih in usposobljenih prevajalcev med vsemi prevajalci v Sloveniji, pa lahko le ugibamo.

Podatek s spletnih strani AJPES-a, objavljen konec decembra 2018, da je v Sloveniji 1686 pravnih in fizičnih oseb, ki poklicno opravljajo dejavnost prevajanja, tolmačenja in lektoriranja, namreč pove zelo malo. Poklicni, ali v zapisih pogosto uporabljeni izraz profesionalni, in na drugi strani amaterski oziroma priučeni prevajalec sta namreč zavajajoče uporabljeni poimenovanji za nekakšno delitev na »prave« prevajalce in tiste, ki to niso. Zadeve niso tako preproste. Ker poklic ni reguliran, je poklicno, torej profesionalno ukvarjanje s prevajanjem dostopno zelo širokemu krogu ljudi. Če za koga rečemo, da je profesionalni prevajalec, to pravzaprav pove samo, da se oseba

poklicno ukvarja s prevajanjem, ne pa tudi tega, ali gre za ustrezno izobraženega in strokovno usposobljenega prevajalca, saj za registracijo dejavnosti prevajanja, bodisi kot osebne dejavnosti, torej samostojni podjetnik, s. p., bodisi kot podjetniške dejavnosti z omejeno odgovornostjo, d. o. o., in drugih podobnih oblik, zadošča V. stopnja katere koli izobrazbe. Dokazila o znanju tujih jezikov sploh niso potrebna. Zahtevnejša je pridobitev statusa prevajalca, samozaposlenega na področju kulture pri Ministrstvu za kulturo. Med pravnimi in fizičnimi osebami, ki imajo registrirano dejavnost prevajanja, so tudi taki, ki opravljajo t. i. agencijsko dejavnost, nudijo prevajalske storitve, vendar ne osebno, pač pa za to najemajo zunanje izvajalce.

Iz podatkov na spletnih straneh petih slovenskih društev prevajalcev ocenjujemo, da imajo skupaj okrog 800 članov. Pri tem je treba upoštevati, da je veliko takih, ki so člani dveh, treh ali celo več društev prevajalcev, zato nam tudi podatki o številu članov v posameznem društvu ne povedo prav veliko. Za večino članov društev lahko upravičeno domnevamo, da so ustrezno usposobljeni prevajalci, saj so morali izpolnjevati izobrazbene in druge pogoje, ki so potrebni že samo za včlanitev v društva.

Podobno velja tudi za sodne tolmače, ampak izobrazbena struktura tudi med njimi ni enotna. Vsi sodni tolmači namreč niso univerzitetno izobraženi, kar velja kot pogoj za imenovanje sodnega tolmača. Nekateri med tistimi, ki so bili imenovani za sodne tolmače za jezike, za katere je v Sloveniji malo prevajalcev, imajo tudi nižje stopnje izobrazbe.

Pri poklicnih prevajalcih, ki poklic opravljajo v okviru rednega delovnega razmerja pri različnih delodajalcih, pričakujemo, da so ustrezno izobraženi in usposobljeni. Takih delodajalcev pa je danes bistveno manj, kot jih je bilo nekoč, saj so imeli pred osamosvojitvijo Slovenije praktično vsi večji sistemi (eden večjih je bila npr. Iskra), ki jih danes večinoma ni več ali so lastniško in drugače preoblikovani, svoje prevajalske službe ali oddelke. Danes večina podjetij v zasebni lasti naroča prevajalske storitve pri zunanjih izvajalcih, prav tako pa se je močno skrčilo število redno zaposlenih prevajalcev v javnem sektorju, kjer pogodbe z zunanjimi izvajalci sklepajo večinoma prek postopkov javnih naročil.

Opažanja v DZTPS

Prevajalci imajo malo prostora za pogajanja pri sklepanju pogodb. Društvo znanstvenih in tehniških prevajalcev Slovenije (DZTPS) vse od osemdesetih let preteklega stoletja izstavlja račune za prevajalske storitve ter izvaja plačilni promet glede na status prevajalcev. Storitve je na voljo članom društva in drugim prevajalcem. Trenutno je aktivnih dobrih 500 prevajalcev, ki iz različnih razlogov in bolj ali manj redno zaračunavajo svoje storitve prek DZTPS. Gre za nezanimljivo in konec koncev tudi veliko večje število prevajalcev, kot jih obravnava vsaka posamezna anketa oziroma kar vse tri skupaj.

Po skoraj dveh desetletjih sicer nenačrtnega in nesistematičnega spremljanja razmer pa po grobi oceni vendar ugotavljamo, da je slika teh prevajalcev drugačna, kot jo kažejo izvedene ankete. Zato morda ni odveč, da ob rob omenjenim anketam oris prevajalstva na Slovenskem dopolnimo z nekaterimi našimi opažanji in pavšalnimi ugotovitvami. Društvo sicer ne razpolaga s podatki teh prevajalcev glede vseh vidikov, ki jih ankete obravnavajo, jih tudi ne zbira ali kakor koli obdeluje, med prevajalci pa tudi ni bilo izvedene nobene ankete ali druge raziskave, da bi lahko podali zanesljivejše ugotovitve ali celo empirični prikaz. Primerjava vseh podatkov med anketiranci in omenjenimi prevajalci zato tudi ni mogoča, izpostavili bi zgolj nekatere aspekte.

Omenjeni prevajalci imajo najrazličnejšo izobrazbo, po stopnji in po stroki (od univerzitetno izobraženih prevajalcev, jezikoslovcev, diplomantov z drugih strokovnih področij in tudi najrazličnejše izobrazbe V. stopnje), opravljajo različne poklice ter imajo najrazličnejše statuse (od poklicnih prevajalcev do študentov, upokojencev, gospodinj, nezaposlenih itd., v velikem številu pa so tudi redno zaposleni v najrazličnejših branžah). Glede statusa in poklicev bi se pravzaprav težko opredelili, ali kateri od naštetih prevladujejo, glede izobrazbe pa po naši oceni daleč prevladujejo prevajalci s VII. stopnjo izobrazbe. Nekateri med njimi, ki se s prevajanjem ukvarjajo priložnostno in nimajo ustrezne formalne izobrazbe, bi morda celo težko označili za prevajalce, vendar pa številčno predstavljajo nezanimljiv segment prevajalske srenje in ne nazadnje tudi pomembno vplivajo na trg prevajalskih storitev v celoti.

V primerjavi z izsledki anket med omenjenimi prevajalci prav tako prevladujejo ženske, starostna struktura pa je glede na delež oseb v posameznih starostnih skupinah veliko bolj uravnotežena in bi težko opredelili prevladujočo. Morda velja posebej omeniti le precejšnje število mlajših in ustrezno izobraženih prevajalcev, ki pa se s prevajanjem ne ukvarjajo poklicno.

Kar zadeva vrste oziroma smeri prevajanja pri obravnavani skupini prevajalcev, opazimo, da se večji delež prevajalcev deli na tiste, ki prevajajo bodisi samo v slovenski bodisi samo v tuji jezik, obojih je približno enako, le manjši delež pa je takih, ki prevajajo v obe smeri. V angleški jezik kot prevladujoči tuji jezik po naši oceni prevaja nižji odstotek prevajalcev, kot izkazujejo ankete, in sicer okrog 60 %, prav tako je manj tistih, ki prevajajo v nemški, italijanski in francoski jezik. Ob navedenih se razmeroma pogosto pojavlja prevajanje v jezike bivših jugoslovanskih republik in tudi tiste, ki jih ankete niso posebej izpostavile ali zaznale (kitajski, arabski, beloruski, litovski, eritrejski, bengalski, svahili, afganistanski, urdu, farsi, kurdski, paštu in flamski jezik).

Med prevajalci, ki svoje storitve zaračunavajo prek DZTPS, je samo okrog 20 % takih, ki se poklicno ukvarjajo s prevajanjem in se torej s prevajanjem preživljajo, ostalim približno 400 prevajalcem pa prevajanje pomeni vir dodatnega zaslužka in svoje storitve obračunavajo na podlagi avtorskih pogodb. Motivi enih in drugih za izstavljanje računov prek društva so deloma različni, deloma pa se prekrivajo. Poklicni prevajalci se za to odločajo večinoma takrat, kadar izstavljajo račune v tujino, za kar bi sicer rabili identifikacijsko številko in je sami, če niso zavezanci za DDV, nimajo, neradi pa se sami ukvarjajo tudi z izstavljanjem e-računov. Poleg teh dveh razlogov, ki veljata tudi za preostale prevajalce, ki sicer ne opravljajo dejavnosti prevajanja in zato sami tudi računa ne morejo izstaviti, temveč prejmejo izplačilo na podlagi avtorskih pogodb, pa je pri slednjih predvsem pomembno zaupanje, da bo avtorski honorar pravilno obračunan in bodo plačani vsi prispevki. Nemalo je bilo namreč primerov, ko so prevajalci od naročnika sicer prejeli neto plačilo za svoje delo, ob koncu leta pa ugotovili, da naročnik ni ustrezno odvedel in plačal vseh dajatev. Pomemben motiv za račune prek DZTPS, tako za naročnike kot za prevajalce, so tudi avtorske pogodbe, ki jih društvo sestavi in pošlje v podpis. Z njimi se veliko naročnikov ne želi ukvarjati, za prevajalce pa so pomemben dokument.

Kar zadeva tarife za obračune prevajalskih storitev, so pri obravnavani skupini prevajalcev na splošno kar precej višje, kot jih izkazujejo ankete. Cene za eno obračunsko stran prevoda (1500 znakov brez presledkov) se gibljejo od 19 EUR navzgor, prevladujejo pa od 10 do 15 % nižje cene, kot jih za osnovo oziroma kot izhodiščno ceno DZTPS priporoča svojim članom, in sicer 25,87 EUR za prevod v slovenski jezik in 38,81 EUR za prevod v tuji jezik. Ob tem je treba seveda upoštevati, da je končni zaslužek prevajalca oziroma neto izplačilo odvisno od statusa in s tem povezanega načina izplačila.

Z izstavljanjem računov prek DZTPS je povezana tudi plačilna disciplina naročnikov prevodov, med katerimi prevladujejo neposredni naročniki, mogoče je med njimi le okrog 5 % prevajalskih agencij. Po izkušnjah oziroma po mnenju prevajalcev naročniki dosledno upoštevajo rok za plačilo izstavljenega računa prek DZTPS, pri neposredno sklenjenih avtorskih pogodbah z naročniki pa se rok plačila skoraj praviloma zamakne za teden ali dva. Računi prek DZTPS se izstavljajo praktično izključno na osnovi naročilnic ali sklenjenih pogodb. Praviloma nimamo težav s plačili, saj je približno 98 % računov, ki jih izstavimo, plačanih v roku, ta pa je v veliki večini primerov od 15 do 30 dni. Izjemoma so roki tudi nekoliko daljši, sicer pa včasih pošljemo kakšen opomin, z izterjavami plačil se praktično sploh ne ukvarjamo. Že vsaj dve leti nismo vlagali nobene izvršbe, v preteklih letih pa v povprečju eno na 2000 izdanih računov, in še to je šlo večinoma za primere, ko so bili naročniki oziroma podjetja v postopkih prisilne poravnave ali v stečaju.